

בדין שבעים אמה ושיריים, יז ע"ב – יח ע"א; כג

יז ע"ב – יח ע"א

משנה ... מותר להרחיק כל שהוא. ובלבד שירבה בפסין. רבי יהודה אומר: עד בית סאתים. אמרו לו: לא אמרו בית סאתים אלא לגגה ולקרפף. אבל אם היה דיר או סחר או מוקצה או חצר – אפילו בית חמשת כורין אפילו בית עשרה כורין מותר. ומותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין.

כג ע"א – ע"ב

משנה. ועוד אמר רבי יהודה בן בבא: הגיגה והקרפף שהן שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, המוקפות גדר גבוה עשרה טפחים – מטלטלין בתוכה, ובלבד שיחא בה שומירה או בית דירה, או שתחא סמוכה לעיר. רבי יהודה אומר: אפילו אין בה אלא בור ושיח ומערה מטלטלין בתוכה. רבי עקיבא אומר: אפילו אין בה אחת מכל אלו מטלטלין בתוכה, ובלבד שיחא בה שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים. רבי אליעזר אומר: אם היתה ארכה יתר על רחבה אפילו אמה אחת – אין מטלטלין בתוכה. רבי יוסי אומר: אפילו ארכה פי שנים ברחבה מטלטלין בתוכה. אמר רבי אלעאי, שמעתי מרבי אלעזר ואפילו היא כבית כור. וכן שמעתי ממנו: אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב – ביתו אסור מלהכניס ולהוציא לו, אבל להם מותר. וכן שמעתי ממנו שיוצאין בערקבלין בפסח, וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי.

גמרא... רבי עקיבא היינו תנא קמא! – איכא בינייהו דבר מועט. דתניא, רבי יהודה אומר: דבר מועט יש על שבעים אמה ושיריים, ולא נתנו חכמים בו שיעור.

דין טלטול בסוגיא תלוי בשני משתנים [הערך הימני לקולא]:

א. גודל השטח המוקף [עד בית סאתים / מעל ב"ס]

ב. מטרת ההיקף [לדירה / לא לדירה]

נחלקו התנאים ביחס בין משתנים אלו לדין:

חכמים [=ר"ע]

לא הוקף לדירה	הוקף לדירה	
מותר	מותר	עד ב"ס
אסור	אסור	יותר מב"ס

רבי יהודה [=רבי יהודה בן בבא]

לא הוקף לדירה	הוקף לדירה	
אסור	מותר	עד ב"ס
אסור	אסור	יותר מב"ס

רבי אלעי משום ר"א

לא הוקף לדירה	הוקף לדירה	
אסור	מותר	עד ב"ס
מותר	אסור	יותר מב"ס

במשנה הראשונה בפרק (יח ע"א) מצריך רבי יהודה בפסי ביראות, שיהיו עד בית סאתים. כיוון שפסי ביראות נחשבים הוקפו לדירה, ניתן ללמוד מכאן שרבי יהודה לא מסתפק במשתנה השני כדי להקל, ומצריך גם את המשתנה הראשון. חכמים חולקים עליו ומתירים את הערך הקל במשתנה השני גם ללא הקולא של המשתנה הראשון.

המקרה, אם כן, עליו נחלקו במשנה זו תואם למשבצת הימנית תחתונה: הוקף לדירה [פסי ביראות], אך יותר מב"ס – ר"י אסור, וחכמים מתירים. אמנם מלשונם של חכמים 'לא אמרו ב"ס אלא לגיגה ולקרפף' אנו למדים שהם מתירים גם בשמאלית עליונה: לא הוקף לדירה (גיגה וקרפף) עד ב"ס. ניתן לקבוע אם כן ששיטתם של חכמים היא, שכל אחד מהערכים הקלים מספיק לבדו כדי להתיר טלטול: או עד ב"ס או הוקף לדירה.

את שיטת ר"י קשה לקבוע ממשנה זו לבדה, שכן מה שר"י אוסר במשנתנו את המשבצת השמאלית עליונה ניתן להסביר בשני אופנים :

רבי יהודה 2			רבי יהודה 1		
לא הוקף לדירה	הוקף לדירה		לא הוקף לדירה	הוקף לדירה	
אסור	מותר	עד ב"ס	אסור	מותר	עד ב"ס
אסור	מותר	יותר מב"ס	אסור	אסור	יותר מב"ס

לפי האפשרות הראשונה ר"י מצריך צירוף של תרתי לקולא כדי להתיר, ולפי האפשרות השניה הוא תולה הכל במשתנה השני : אם הוקף לדירה מותר אפילו יותר מב"ס, ואם לא הוקף לדירה אסור אפילו עד ב"ס. לפי זה אין כל משמעות למשתנה הראשון דהיינו בית סאתיים.

ההכרעה לטובת האפשרות הראשונה נלמדת מהמשנה לקמן, כג ע"א. שם הדיון הוא לא על הימנית תחתונה אלא על השמאלית עליונה. ריב"ב ורבי יהודה אוסרים את המשבצת הזו א"כ היה בה בית דירה וכדומה לריב"ב או בור שיח ומערה (שהן מעין בית דירה גרוע) לר"י. דהיינו לפי שניהם לא ניתן להסתפק במשתנה השני. עלה בידינו שר"י מצריך צירוף של שני המשתנים לקולא. לפנינו מחלוקת אופיינית בין 'גס' (תרתי לקולא כדי להתיר) ל'אוי' (מספיק חדא לקולא כדי להתיר). לפי ריב"ב רק הימנית עליונה מותרת ולחכמים רק השמאלית תחתונה אסורה. בשתי המשבצות הקיצוניות כולם מודים. המחלוקת מתקיימת בשתי משבצות הביניים.

שיטות ריב"ב, ר"י ורבי אלעי במשנה דף כג

גם בשיטת ריב"ב שאוסר במשבצת הימנית תחתונה היה ניתן לכאורה להסתפק בין שתי אפשרויות :

ריב"ב 2			ריב"ב 1		
לא הוקף לדירה	הוקף לדירה		לא הוקף לדירה	הוקף לדירה	
מותר	מותר	עד ב"ס	אסור	מותר	עד ב"ס
אסור	אסור	יותר מב"ס	אסור	אסור	יותר מב"ס

לפי האפשרות הראשונה ריב"ב מצריך צירוף של תרתי לקולא כדי להתיר, ולפי האפשרות השניה הוא תולה הכל במשתנה הראשון : עד ב"ס מותר אפילו לא הוקף לדירה, ויותר מב"ס אסור אפילו הוקף לדירה. לפי זה אין כל משמעות למשתנה השני דהיינו מטרת ההיקף. את ההכרעה לטובת האפשרות הראשונה נלמד מלשונו של ריב"ב 'הגינה והקרפף שהן שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים ובלבד שיהא בה שומירה או בית דירה...'. פתח ריב"ב בגול ההיקף וסיים במטרת ההיקף. עלה בידינו שאף ריב"ב מצריך צירוף של תרתי לקולא כדי להתיר. המחלוקת בינו לבין ר"י היא בהגדרת בית דירה – ריב"ב מצריך בית דירה מעולה, ור"י מסתפק בבית דירה גרוע.

עוד נותר לנו לברר את שיטת ר"ע במשנה דף כג : אפילו אין בה אחת מכל אלו מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא בה שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים. ר"ע מתיר כאן את המשבצת הימנית תחתונה כיוון שאין בה יותר מב"ס. גם כאן היה ניתן להסתפק בין שתי אפשרויות :

ר"ע 2			ר"ע 1		
לא הוקף לדירה	הוקף לדירה		לא הוקף לדירה	הוקף לדירה	
אסור	מותר	עד ב"ס	מותר	מותר	עד ב"ס
אסור	מותר	יותר מב"ס	אסור	מותר	יותר מב"ס

לפי האפשרות הראשונה ר"ע מתיר בחדא לקולא, ולפי האפשרות השניה הוא תולה הכל במשתנה השני: אם הוקף לדירה תמיד מותר, ואם לא הוקף לדירה תמיד אסור. הגמרא מניחה שר"ע סובר כאפשרות הראשונה [לעת עתה איני יודע הכרח לכך, ולכן מקשה שר"ע היינו חכמים דר"י (מהמשנה הראשונה)]. לפי תירוץ הגמרא החילוק ביניהם הוא בגרו המדויק של הערך הקל של המשתנה הראשון: בית סאתיים ממש או שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה שיריים (קצת פחות מב"ס).

עלה בידינו שכשם שר"י וריב"ב נחלקו בגדר הערך הקל של המשתנה השני – מהו בית דירה המתיר – כך נחלקו ר"ע וחכמים בגדר הערך הקל של המשתנה הראשון – מהו ב"ס המתיר. גם רבי אליעזר ורבי יוסי נחלקו בגדר המשתנה הראשון – ביחס הנדרש בין האורך לרוחב של הבית סאתיים. כיוון שהם מופיעים בהמשך דבריו של ר"ע משמע שאף הם בשיטת חכמים ור"ע, שניתן להתיר בחדא לקולא.

אמנם בסוף המשנה מוסר רבי אלעי משמו של רבי אליעזר (לפי התיקון במסוה"ש), שאפילו כבית כור מותר, דהיינו אותו מקרה עליו דבר ר"ע, שאין בית דירה כלל מותר גם יותר מב"ס. לפי זה גם המשבצת השמאלית תחתונה, תרתי לחומרא, מותר. מסורת זו לא מתאימה למה שנמסר קודם במשנה שרבי אליעזר מצריך חדא לקולא (ראה תוד"ה והתניא ותוד"ה אי הכי), ולפי זה מובן מה שאומר רבי אלעי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי.